

Monopol- og priskontrol under en stabiliseringspolitik

A. Sonne

Monopoltilsynet

SUMMARY. This article surveys Danish price legislation and its effects on prices and wages in recent years. In sectors of the economy where competition is restricted it has, until April 1971, been unlawful under Danish monopoly law to increase prices without prior permission. Since 1967, a number of provisional price acts have aimed at curbing cost increases. The purpose of an act of April 1971 is to limit the inclusion in prices of certain wage increases; only wage increases originating directly from the officially bargained collective wage settlements on the labour market may be included in prices. It is argued that legislation on prices alone is not sufficient to combat inflation. It is necessary to co-ordinate economic policies in several spheres.

1. Den økonomiske udvikling har siden 2. verdenskrig været præget af prisstigninger omend af noget varierende omfang og styrke i de forskellige lande.

I de senere år har prisstigningerne været uforholdsmæssigt stærke, og man har set, hvorledes denne udvikling har skabt bekymring og uro bl.a. på valutamarkedene. I de enkelte vestlige lande er der udfoldet store bestræbelser på at få inflationen under kontrol.

De midler, der er bragt i anvendelse for at begrænse prisstigningerne, er først og fremmest af traditionel penge- og finanspolitisk karakter, men derudover har der været tale om forskellige former for direkte priskontrol og andre indkomstpolitiske indgreb.

Indkomstpolitik er vel som begreb ikke særlig veldefineret og vel i øvrigt heller ikke af særlig ny dato, idet 30'ernes kriseforanstaltninger og reguleringerne under krigen også var en art indkomstpolitik. Når der i de sidste 10-15 år har været talt om indkomstpolitik, tænkes der på forsøg i retning af at etablere en i bredere økonomisk-politisk sammenhæng integreret styring af eller kontrol med udviklingen i priser og lønninger og anden indkomst.

Monopol- og priskontrol indgår således som en del af de indkomstpolitiske

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening den 10. oktober 1972.

Monopol- og priskontrol under en stabiliseringspolitik

A. Sonne

Monopoltilsynet

SUMMARY. This article surveys Danish price legislation and its effects on prices and wages in recent years. In sectors of the economy where competition is restricted it has, until April 1971, been unlawful under Danish monopoly law to increase prices without prior permission. Since 1967, a number of provisional price acts have aimed at curbing cost increases. The purpose of an act of April 1971 is to limit the inclusion in prices of certain wage increases; only wage increases originating directly from the officially bargained collective wage settlements on the labour market may be included in prices. It is argued that legislation on prices alone is not sufficient to combat inflation. It is necessary to co-ordinate economic policies in several spheres.

1. Den økonomiske udvikling har siden 2. verdenskrig været præget af prisstigninger omend af noget varierende omfang og styrke i de forskellige lande.

I de senere år har prisstigningerne været uforholdsmæssigt stærke, og man har set, hvorledes denne udvikling har skabt bekymring og uro bl.a. på valutamarkedene. I de enkelte vestlige lande er der udfoldet store bestræbelser på at få inflationen under kontrol.

De midler, der er bragt i anvendelse for at begrænse prisstigningerne, er først og fremmest af traditionel penge- og finanspolitisk karakter, men derudover har der været tale om forskellige former for direkte priskontrol og andre indkomstpolitiske indgreb.

Indkomstpolitik er vel som begreb ikke særlig veldefineret og vel i øvrigt heller ikke af særlig ny dato, idet 30'ernes kriseforanstaltninger og reguleringerne under krigen også var en art indkomstpolitik. Når der i de sidste 10-15 år har været talt om indkomstpolitik, tænkes der på forsøg i retning af at etablere en i bredere økonomisk-politisk sammenhæng integreret styring af eller kontrol med udviklingen i priser og lønninger og anden indkomst.

Monopol- og priskontrol indgår således som en del af de indkomstpolitiske

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening den 10. oktober 1972.

styringsmidler, men kun som en del af disse og ikke nødvendigvis i alle tilfælde som den absolut væsentligste del, således som man måske kunne få indtryk af ved at betragte hovedparten af de indgreb, der i praksis er foretaget.

2. Inden den danske pris- og monopollovgivning omtales, kan der måske være grund til at nævne nogle træk af pris- og indkomspolitikken i en række andre lande.

Baggrunden har alle steder været den stadige inflation, og de midler, der har været bragt i anvendelse, strækker sig fra almindelig prisovervågning til mere eller mindre kortvarige prisstop og omfattende reguleringer af generel indkomspolitik karakter.

I mange lande, f. eks. i USA, England og Holland, har der været praktiseret *guide lines*, d.v.s. retningslinier for, hvor meget priser og lønninger kan tillades forhøjet i en vis periode fremefter. Vi kender også dette her i landet fra Det økonomiske Råds anbefalinger.

Virkningerne af sådanne *guide lines* har dog i reglen været beskedne og er da også flere steder, f. eks. i USA, fulgt op af mere restriktive bestemmelser.

I England har pris- og indkomspolitikken gennemløbet forskellige faser med observation, fastlæggelse af *guide lines*, gentlemen agreements om begrænsninger af pris- og lønstigninger, trusler om indgreb og endelig indgreb i løn- og prisfastsættelsen.

Samtidige indgreb i pris- og lønfastsættelsen har været et karakteristisk træk i den hollandske prispolitik. Der er anmeldelsespligt for kollektive overenskomster på arbejdsmarkedet, og i varierende omfang har der været udøvet kontrol med og foretaget indgreb i lønfastsættelsen, herunder lønstop. På prisområdet har man praktiseret midlertidige stop og prisregler, der nærmere definerer, hvilke omkostningsstigninger, der tillades indregnet i priserne. Et grundlæggende princip i Hollands prislovgivning har været, at lønstigninger skal bæres af produktivitetstigningen og således ikke kan begrunde prisforhøjelser.

En omfattende offentlig dirigering på løn- og prisområdet har været praktiseret i Frankrig. Pris- og kartelpolitikken er her nært forbundne og må i øvrigt ses i sammenhæng med den øvrige franske erhvervspolitik, hvor investering, skattepolitik og erhvervsstøtte indgår i den generelle økonomiske planlægning. På det seneste har man som led i den franske antiinflationspolitik gennemført særlige kontrakter eller aftaler med brancher og virksomheder om begrænsninger i pris- og lønstigningens størrelse.

Blandt de nordiske lande har Finland haft de mest vidtgående indgreb i

pris-, løn- og indkomstudviklingen. Der har været prisstop og forskellige former for indgreb i prisdannelsen kombineret med et detaljeret system af aftaler mellem erhvervslivets og arbejdsmarkedets organisationer.

I Sverige har hovedvægten i pris- og kartelpolitikken været lagt på fremme af konkurrencen dels ved almindelig prisovervågning, dels ved at søge konkurrencebegrænsninger afviklet ved forhandling. Som en undtagelse gennemførtes i efteråret 1970 først et prisstop for levnedsmidler og senere et generelt prisstop.

Den norske prislov giver mulighed for omfattende prisregulering, som i varierende omfang er benyttet i forbindelse med andre tiltag i den økonomiske politik. Således gennemførtes i december 1970 et prisstop samt ved lov et forbud mod lønglidning og nu for 3 uger siden et nyt prisstop.

3. Efter dette hastige overblik over andre landes pris- og indkomspolitik skal vi vende os mod de hjemlige forhold. Som baggrund skal først nævnes 60'ernes økonomiske vækst, stigningen i industriproduktion og eksport, der har gjort det muligt at realisere fuld beskæftigelse. Alt i alt en udvikling, der har forøget velstanden. Disse forhold skulle vel ikke i sig selv medføre en større inflation end i andre lande. Når vi imidlertid gennemgående har haft større pris- og omkostningsstigninger end andre lande, må forklaringen nok for en del søges i det man kalder indkomstkapløbet.

Denne problematik ligger uden for det emne, der her skal behandles, men da indkomstudviklingen har direkte virkning for efterspørgslen og dermed priserne, skal nævnes et par enkelte forhold.

Landbrugsstøtten, herunder hjemmemarkedsordningerne, har tilsigtet at opretholde et vist indtægtsniveau for landbruget gennem en støtte fra andre befolkningsgrupper. Alligevel så man, at andre grupper gennem pristalsreguleringen fik helt eller delvis kompensation for de højere landbrugspriser.

Forskellige andre former for erhvervsstøtte samt boligpolitikken, udbygningen af pensionsordninger m.m. har ligeledes påvirket indkomstdannelsen. Selv om dette er søgt afbalanceret gennem stram finanspolitik, højt renteniveau og restriktiv kreditpolitik, må det alligevel antages, at en række af de gennemførte økonomisk-politiske foranstaltninger har bidraget til øget efterspørgsel og dermed påvirket prisudviklingen i opadgående retning, bl.a. fordi finanspolitiske stramninger har tilbøjelighed til at komme for sent.

I øvrigt må man ikke se bort fra, at ATP og andre sociale sikringsordninger, herunder sygedagpengereformen, har omkostningsmæssige virkninger. Det samme gælder til en vis grad skatteforhøjelser. Tydeligt så man i hvert fald i forbindelse med kildeskattens indførelse, at visse dele af arbejdsmarkedet frem-

satte krav om lønforhøjelser med henvisning til de trækprocenter, der begrænsede lønposernes indhold.

Sammenfattende kan man vel sige, at det under det almindelige indkomstkapløb og trods den stigende velstand ikke er lykkedes at omfordele indkomststigningen mellem forskellige grupper på en sådan måde, at den samlede indkomststigning er afbalanceret med produktivitetstigningen.

Dette har medført et efterspørgselspres, en demand-pull-virkning på priserne samt, som monopoltilsynet daglig stilles over for, omkostningsstigninger, der overstiger produktivetsfremgangen, altså en cost-push-virkning på priserne.

4. I den danske prispolitik har et af de vigtigste elementer været monopollovens § 24 om forhåndsgodkendelse af prisforhøjelser på områder, hvor der er indgået prisaftaler, eller hvor markedet har været behersket af dominerende virksomheder. Denne bestemmelse, der i april 1971 erstattedes af pris- og avanceovens generelle kalkulationsregler for varesalg, har utvivlsomt medvirket til afdæmpning af prisstigningstendenserne.

Udover monopollovens § 24 har lovens øvrige bestemmelser og lov om indseende med priser haft det sigte at styrke konkurrencen og dermed indirekte afdæmpe prisstigningen.

Om prispolitikken i 60'erne kan man i øvrigt stort set sige, at den op til slutningen af 1967 har haft til formål at modvirke kummulative prisstigningstendenser hidrørende fra efterspørgselspres og svigtende konkurrence. Helhedsløsningen i 1963 danner dog en undtagelse, idet man her bl.a. foretog samtidige indgreb i lønfastsættelsen og prisdannelsen.

Fra 1967 har prispolitikken i højere grad været præget af midlertidige pris- og avanceindgreb til begrænsning af virkningerne af omkostningsstigninger samt af forsøg på om ikke at styre så dog i visse situationer at påvirke lønudviklingen.

Den første midlertidige prislov var avancementstoploven fra november 1967, som tilsigtede at begrænse de ventede pris- og omkostningsvirkninger af devalueringen. Som bekendt var denne lov tænkt som led i en mere omfattende indkomstpolitisk styring, der bl.a. skulle omfatte indefrysning af en dyrtidsportion. Disse videre indgreb gennemførtes imidlertid ikke, men derimod udbyggedes prislovgivningen efter regeringsskiftet i januar 1968. Ved den lov om prisstop for tjenesteydelser, der kom i februar 1968, var der ikke alene tænkt på virkningerne af et efterspørgselspres, men også på betydningen af at begrænse omkostningsstigningernes prismæssige virkning. Dette fremgik klart af

bemærkningerne til lovforslaget, men loven indeholdt dog ingen bestemmelser om begrænsninger i adgangen til at indregne lønstigninger.

Det var oprindelig meningen, at denne midlertidige lovgivning skulle være ganske kortvarig, men i efteråret 1968 forlængedes den med forskellige ændringer til medio 1969. Forlængelsen må ses i sammenhæng med, at arbejdsmarkedets overenskomster skulle fornyes.

Da overenskomstforhandlingerne var afsluttet i foråret 1969, forelå incitamenter til nye prisstigninger dels som følge af den af indkomststigningerne skabte øgede efterspørgsel, dels på grund af den omkostningsvirkning, som de nye overenskomster ville få. På denne baggrund gennemførtes i juni 1969 en ny midlertidig lovgivning, som gav monopoltilsynet mulighed for regulerende indgreb. I bemærkningerne til lovforslaget blev nævnt en række særlige omstændigheder, som kunne motivere indgreb, og herunder fremhævedes, at de nye arbejdsoverenskomster og en stærkere økonomisk aktivitet kunne medføre lønafsmitning og lønglidning med deraf følgende konsekvenser for omkostningsudviklingen og konkurrenceevnen. Bestemmelserne skulle altså modvirke lønglidningens indregning i priserne.

Prislovgivningen af juni 1969 skulle ophøre pr. 1. juli 1970. Imidlertid medførte konjunkturudviklingen i løbet af året 1969 og første halvdel af 1970 stærke ekspansive tendenser både her i landet og i andre vestlige industrilande, hvorfor der allerede i maj 1970 gennemførtes et særligt prisstop for tjenesteydelser og i september et generelt prisstop. Dette prisstop må også ses på baggrund af, at arbejdsmarkedets overenskomster skulle fornyes i foråret 1971.

Det må her også fremhæves, at juli-pristallet 1970 udløste 2 dyrtidsportioner, men at staten i det første halve år gennem tilskud til de af ATP-fonden registrerede virksomheder dækkede den ene af disse dyrtidsportioner, der således først kunne få omkostningsmæssig virkning i foråret 1971.

Da arbejdsmarkedets overenskomstforhandlinger var sluttet afløstes prisstoppet af den nuværende pris- og avancelov, som indeholder specificerede kalkulationsregler, der med udgangspunkt i prisforholdene den 28. februar 1971 tillader visse efter dette tidspunkt indtrufne omkostningsstigninger, herunder overenskomstmæssige lønstigninger indregnet i priserne. Disse kalkulationsregler gælder dog kun for varer, ikke for transport- og tjenesteydelser. På disse områder kan monopoltilsynet i form af særlige prisforskrifter foretage indgreb, og dette er i et vist omfang sket.

5. Efter denne omtale af lovgivningen er det naturligt at rejse spørgsmål om, hvilken virkning denne række af midlertidige love har haft dels på prisudvik-

lingen, dels på lønforholdene. Hvad angår prisudviklingen kan nævnes, at forbrugerprisindekset eksklusivt bolig fra oktober 1967 til juli 1972 steg med godt 27%. Månedsprisindekset viste i tilsvarende periode en stigning på godt 24%. I samme periode steg forbrugerpriserne i de øvrige OECD-lande med gennemgående 20-25%, i enkelte af landene med 30-35%.

Der synes således ikke umiddelbart at være nogen succes forbundet med de bestræbelser, der forskellige steder har været gjort på at standse inflationen gennem prislovgivning og lignende. Ser man for Danmarks vedkommende nærmere på nogle delperioder i de nævnte 5 år, kan det dog konstateres, at vi havde en behersket prisstigning fra devalueringen i november 1967 til udgangen af 1968. Omregnet til årsbasis steg månedsprisindekset i denne periode med 1,7%. Det må dog her erindres, at der i denne periode gennemførtes en finanspolitisk begrænsning af det indenlandske forbrug, herunder en forhøjelse af momsen fra 10 til 12½% den 1. april 1968.

Fra januar 1969 til juli 1970 var prisstigningen derimod forholdsvis stærk. Månedsprisindekset steg 7,9%, hvilket omregnet til årsbasis var 5,6%. Denne periode, der omfatter det såkaldte skattefrie år, er karakteriseret ved svækkelse af finanspolitikken, en pengepolitisk lempelse, fornyelse af arbejdsmarkedets overenskomster med deraf følgende lønstigninger, udenlandske prisstigninger og en generel ekspansiv udvikling i de vestlige lande. Overfor disse kræfter slog en isoleret prislovgivning tydeligvis ikke til, men det må dog samtidig understreges, at selve loven i denne periode ikke indeholdt obligatoriske regler.

Fra midten af 1970 strammedes finanspolitikken, momssatsen for importerede varer forhøjedes, og der gennemførtes en almindelig momsforhøjelse fra 12½ til 15% fra 29. juni. Samtidig indtraf et vist internationalt tilbageslag. Under disse omstændigheder havde man efter det i september 1970 indførte prisstop en stigning i månedsprisindekset fra oktober 1970 til marts 1971 på 0,4%, hvilket på årsbasis svarer til knapt 1%.

Ser man endelig på prisudviklingen fra april 1971 til juli 1972, var der en stigning i månedsprisindekset på 9,1% svarende til 7,3% på årsbasis. Ved vurderingen af denne udvikling må man imidlertid være opmærksom på, at de udenlandske konjunkturer især i indeværende år har været præget af fremgang, og at finanspolitikken næppe har været så stram som tilsigtet. Blandt andet erindres om, at skatteudskrivningen i indeværende år har været baseret på indkomsterne i 1970, indtil revision af skattegrundlaget blev gennemført i midten af året. Lønstigningen har været væsentlig stærkere, end der regnedes med ved overenskomstfornyelserne, og beskæftigelse og efterspørgsel har været stigende. Overfor disse kræfter viser

erfaringen altså atter, at en restriktiv prislovgivning ikke er tilstrækkelig til at dæmme op.

De praktiske erfaringer fra de seneste 5 år tyder altså på, at indgreb i prisdannelsen ikke i sig selv kan sikre stabile priser. Derimod kan man ved at analysere de enkelte sektorer af næringslivet få et tydeligt indtryk af forskelle i prisstigningernes intensitet. De stærkeste stigninger forekommer på tjenesteydelser og visse offentlige takster. På vareområderne har fødevarer haft de største stigninger, mens industrivarer og især importvarer viser en mere behersket stigning.

Med hensyn til lønudviklingen skal mindes om, at der ved overenskomstfornyelserne i foråret 1971 gennemførtes væsentlige forbedringer for lavtlønnede, ligesom der blev taget større skridt henimod ligeløn for kvinder. Efter de udtalelser, der fremkom fra arbejdsmarkedets parter i forbindelse med overenskomstfornyelserne, tilsigtedes der ikke nogen generel forhøjelse af løniveauet, og der var enighed om at tilstræbe, at der ikke skulle ske lønafsmitning til højtlønnede grupper på arbejdsmarkedet. Ud fra denne forudsætning blev anslået, at de nye overenskomster betød en lønforhøjelse på $3\frac{1}{2}$ -4% i overenskomstperiodens første år. Lægges hertil 2 dyrtidsportioner, der kom til udbetaling, kommer man til en forventet lønstigning i det første overenskomstår på 7-8%.

Et væsentligt sigte med pris- og avanceloven fra april 1971 var at mindske prisstigninger hidrørende fra omkostningsudviklingen, idet loven indeholder specificerede regler om, hvilke omkostninger der kan begrunde prisforhøjelser. Der blev især lagt vægt på at hindre, at lønafsmitning og lønglidning indregnedes i priserne. Den tankegang, der lå til grund for loven, var på dette punkt, at den forbedring af lønoverenskomsterne, der var opnået for de lavtlønnede og kvinderne i overensstemmelse med det af parterne ved overenskomstfornyelserne udtalte, ikke måtte smitte af på de højere løngrupper, og hertil skulle pris- og avancelovens bestemmelser medvirke. Derigennem sigtede loven altså også temmelig direkte på lønudviklingen, idet lønglidningen måtte antages begrænset til, hvad der kunne inddækkes ved produktivetsstigninger, og prismæssigt måtte en lønglidning svarende hertil anses for prisneutral.

Om sådanne bestemmelser må man erkende, at det i praksis ikke er så ligetil en sag at øve indirekte virkning på lønudviklingen via prisregler.

Problemet illustreres måske bedst ved det bevægelige lønsystem, som man kender det i jernindustrien. Systemet bygger i princippet på, at lønningerne gradvis skal tilpasses den stigende produktivitet. I praksis forudsætter overenskomsterne, at en virksomhed skal justere sine lønninger, hvis de ligger væsent-

ligt under gennemsnittet for tilsvarende virksomheder. Som følge af forskellig teknik, effektivitetsforhold, konkurrencesituation etc., er der altid en vis spredning i virksomhedernes lønniveau og derfor til stadighed et vist pres fra grupper, der til enhver tid er placeret under gennemsnittet, og naturligvis er presset stærkest under en ekspansiv konjunktur.

Ved folketingets behandling af lovforslaget blev udtrykkelig forudsat, at justeringer, som dem det bevægelige lønssystem bygger på, skulle kunne finde sted, og at monopoltilsynet gav vejledning om, hvorledes lønjusteringer for konstaterede misforhold i en virksomheds lønniveau kan indregnes i priserne. Endvidere forudsattes, at der blev givet dispensation til at foretage tilpasning af lønstrukturen mellem forskellige grupper af faglærte og ufaglærte samt kvinder inden for en virksomhed.

Disse forhold afspejler det grundlæggende princip for indregning af lønstigninger i priserne, nemlig at arbejdsmarkedets organisationer på såvel arbejdsgiver- som arbejderside skal stå som garant for lønstigningens rimelighed og dermed for at indregning i priserne kan finde sted.

Hvorledes disse regler i praksis har virket ved man ikke så meget om. Den stikprøvekontrol, monopoltilsynet har foretaget, har nærmest givet det indtryk, at lønbevægelsen lever sit eget liv, og at virksomhederne har inddækket sig gennem stigende produktivitet, øget omsætning og visse prisforhøjelser samt, som en række dispensationsansøgninger viser, ved at tåle en begrænsning af nettoindtjeningen. Nogen direkte virkning på lønudviklingen af prislovgivningen er det vanskeligt at spore. Der kan i denne forbindelse mindes om, at lønstigningen for arbejdere og funktionærer under ét fra juli 1970 til juli 1971 udgjorde 16% mod henholdsvis 12 og 9% i de 2 foregående 12-måneders perioder. For hele kalenderåret 1971 viser timelønsindekset for industrien en stigning på ca. 15%. Det er næppe for meget at sige, at dette er mere, end hvad man havde ventet, da overenskomsterne blev indgået.

En prislovgivning, der tager sigte på indirekte at påvirke lønudviklingen, specielt at begrænse lønglidning og lønafsmitning, må antagelig forudsætte, at der er etableret en sådan balance på arbejdsmarkedet, at lønglidningspresset ikke er af større omfang end svarende til produktivitetsstigningen. Spredte erfaringer og udtalelser tyder på, at prisbegrænsningsregler under sådanne omstændigheder kan have såvel psykologisk som en vis reel betydning.

6. Afslutningsvis skal gøres nogle bemærkninger om monopol- og prislovgivningens placering i den samlede økonomiske politik og denne lovgivnings opgaver og muligheder.

I forbindelse med de almindelige målsætninger for den økonomiske politik har monopolpolitikken et strukturelt sigte. Hermed tænkes på, at erhvervsstrukturen og ændringer heri har betydning for udnyttelsen af de produktive ressourcer. Strukturudviklingen må ses i sammenhæng med moderne markedsøkonomis anvendelse af reklame, produktdifferentiering, produktændringer, service og anden form for *sales promotion*. Dette i forbindelse med leveringsbegrænsninger i form af selektiv salgspolitik samt fastsættelse af vejledende bruttopriser og vilkår for videreförhandling indebærer dels, at administrerede priser har større vægt i prisdannelsen, dels at konkurrencen i højere grad kommer til at foregå ved anvendelse af mindre gennemskuelige konkurrencemidler, end hvis der er aktiv priskonkurrence.

I forlængelse af tidligere synspunkter på monopol- og kartelpolitikken er det naturligt at have opmærksomheden henledt på disse forhold.

Om forudgående godkendelse af prisforhøjelser, som vi har haft det i monopollovens § 24, skal kun siges, at gode argumenter kan anføres både for et system med forudgående godkendelse og et der hviler på efterfølgende observation og kontrol. Tiden tillader ikke at gå i detaljer med dette emne. Her skal blot fremhæves, at forudgående godkendelse af enkeltvirksomheders prisforhøjelser fortrinsvis egner sig for udprægede hjemmemarkeds erhverv og i det hele er vanskeligere at praktisere jo mere åben udenrigsøkonomien er. Med hensyn til prisaftaler ligger forholdene lidt anderledes.

I modsætning til monopollovgivningen har pris- og avancelovgivning først og fremmest karakter af et konjunkturpolitisk instrument. Vi har i de sidste 5 år haft ikke mindre end 8 forskellige pris- og avancelove og så at sige været hele kompasset rundt, således at man kunne tro, at vi næsten kan administrere hvad som helst på prisområdet. Vanskelighederne har imidlertid været betydelige, f. eks. har den skiftende lovgivning krævet meget tid og arbejde alene med afgrænsning og fortolkning.

Det afgørende er imidlertid, at prislovgivning alene ikke løser inflationsproblemet. Hertil er en samordnet økonomisk politik på flere områder nødvendig. Prislovgivningens sammenhæng med konjunkturforløbet er foran beskrevet. Hertil kan føjes, at en prislov, der som den nuværende tillader visse omkostningsstigninger indregnet uden hensyn til produktivitetstigning og omsætningsfremgang, ikke passer alt for godt under en ekspansion, som den vi er kommet ind i.

Generelle kalkulationsregler, der binder alle dele af erhvervslivet til at følge bestemte systemer ved prisberegningen, er vanskelige at praktisere over

længere perioder ad gangen. Strukturændringer med deraf følgende spændinger i økonomien kræver hensyntagen og fleksibilitet.

I den private sektor løses disse problemer i nogen grad hen ad vejen, dels fordi der trods alt er områder med priskonkurrence, dels fordi der kan gives dispensationer fra de generelle regler.

Vanskelighederne er derfor måske klarest kommet til udtryk ved, at den nuværende lov søger at anlægge prislovgivningens principper på offentlige virksomheder. Det forsøg, der har været gjort ved at begrænse offentlige virksomheders prisforhøjelser med en pligt til høring hos monopoltilsynet, har imidlertid ikke været nogen succes. Som årsager hertil kan henvises til det kommunale skatteloft og til, at omlægningen af kommunestrukturen og omflytninger samt udvidelser af de offentlige opgaver har givet omkostningsstigninger ud over, hvad den almindelige udvikling indebærer. Tidspunktet for at søge det offentliges takstpolitik afdæmpet har derfor ikke været det gunstigst mulige.

Med den vækst og betydning, som den offentlige sektor efterhånden indtager i samfundsøkonomien, er det imidlertid et spørgsmål, om man i længden kan undlade at tage den offentlige takstpolitik op til principiel overvejelse og koordinering med prispolitikken i øvrigt. Den omfattende problematik, som dette spørgsmål rejser, må vi imidlertid her lade ligge.

For den private sektor rejser prislovgivningens kalkulationsregler væsentlige spørgsmål i forbindelse med afskrivninger og nettoindtjening, altså problemer som har relation til investering og kapitalens aflønning. I mange år har afskrivninger som omkostninger været indregnet i priserne efter skattevæsenets regler. Dette er en praktisk og let forståelig metode, men den giver ekspansive virksomheder, der er i stand til at føre prispolitik, mulighed for på forhånd via prisforhøjelser at skaffe sig midler til fremtidige investeringer, mens på den anden side virksomheder, der sælger til markedsbestemte priser, herunder eksportvirksomheder ikke umiddelbart har de samme muligheder for en forhåndsinddækning af afskrivningerne.

Hvis man i forlængelse af den anvendte praksis for afskrivningernes indregning også tænkte sig at sigte mod, at registrerede virksomheder og andre, der kan føre prispolitik, det vil især sige hjemmemarkedsvirksomheder, skulle have en forrentning på 15-16%, som Industrirådet har lagt op til, ville man udsætte den øvrige industri og andre erhverv for ulig konkurrence om arbejdskraft og kapital.

Monopolrådet har som bekendt drøftet disse problemer meget indgående og har afvist at anlægge alt for firkantede rammer for løsningen af disse spørgs-

mål. Man er imidlertid opmærksom på, at industrien må ventes at blive stillet over for øgede kapitalkrav, og at der er behov for løbende at tilpasse praksis efter ændringer i markeds- og konkurrenceforhold. Rådet har således udtalt, at der kan være grund til at anlægge mere differentierede synspunkter ved bedømmelse af pris- og indtjeningsforhold, således at hensyn kan tages til industriens konsoliderings- og konkurrenceevne.

Det er måske et spørgsmål, om ikke inflation og indkomstkapløb bør ansues som midler til løsning af de spændinger, som strukturændringer i et gennemorganiseret samfund skaber. Selv om denne tanke kunne friste til at henvise inflationsproblemet til sociologien og den politiske teori, som professor Nørregaard Rasmussen¹ har antydnet, bliver alligevel tilbage, at prisdannelsen på en lang række områder er præget af konkurrencebegrænsninger, administrerede priser og stivhed i konkurrencen. Så længe inflationsproblemet består, må der derfor formodes at være behov for noget, der supplerer monopollovens strukturpolitiske sigte med prispolitiske foranstaltninger afstemt efter konjunktursituationen og den øvrige økonomiske politik.

I denne forbindelse kan henvises til, at Clas-Erik Odhner, LO, Sverige² har nævnt følgende 7 grunde til prisstigninger.

1. Forandringer i produkters og ydelsers kvalitet.
2. Monopolistisk og oligopolistisk prisdannelse inklusive administrerede priser.
3. Prisstigninger på de internationale markeder og deres virkning på eksport- og importpriser.
4. Forskelle i produktivitetsens vækst kombineret med en mere eller mindre uniformeret lønstigning.
5. Efterspørgselsstigning forårsaget af en letsindig økonomisk politik.
6. Overdrevne lønstigninger gennemtvunget af magtfulde fagforeninger.
7. Stigning i den indirekte beskatning.

Der kan altså sættes ind på mange punkter, hvis inflationen skal bekæmpes.

1. P. Nørregaard Rasmussen, Indkomstdannelsen, I *Udviklingslinier i makroøkonomisk teori*, red. Niels Thygesen og P. Nørregaard Rasmussen, Københavns Universitets Økonomiske Institut, studie nr. 13 (København 1969), p. 34.

2. I et bidrag til bogen *Inflation and employment*, udg. International Confederation of Free Trade Unions, Brussels 1971.